

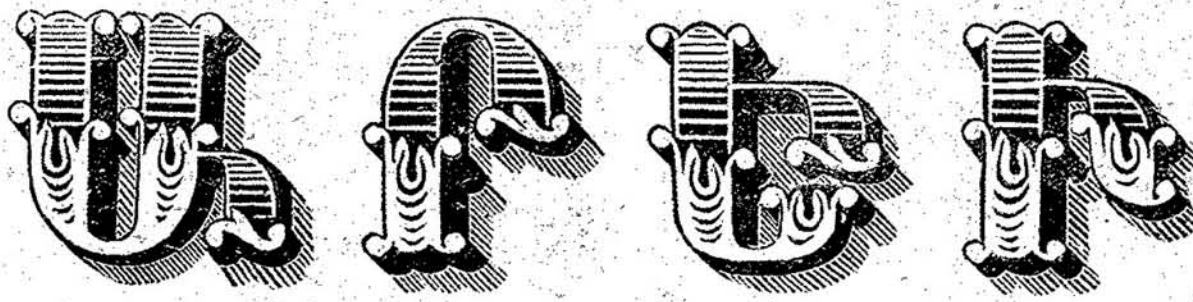
ՀԱՏԸ 5 ՄԻԼԻԵՄ

ԴԱՅԻՆՈՒԹՅՈՒՆ

Տարեկան վճարում
ԵՊԻՏՈՍ . . . 2. 80 40
ԱՐՏԱՍՏԱՆԱՆ . . . 20 10

ԻՄՊՐԵՍՈՆԱՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ ԳԻՄՆԸ ՏՆՈՐԵՆՈՒԹՅՈՒՆ

ԱՐՏԱՍՏԱՆԻ ԼԵՈՆ ՄԿՐՏԻՉԵԱՆ

ԱԶԳԱՅԻՆ ՇԱՀԵՐՈՒ ՕՐԿԱՆ

ԿԸ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԻ ՇԱԲԱԹԸ ԵՐԵՔ ԱՆԳԱՄ

ԽԱՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆ ԵՒ ՏՆՈՐԵՆՈՒԹՅՈՒՆ

Տարա Ապրիլ Տարա, Թի 16
ԱՂԵՔԱՆԵՐԻԱ

ՀԱՍՏԷ

Journal AREV

B. P. N 600

Alexandrie, EGYPT

ՀԱՐԱՏԱՐԱԿՈՒՄԸ ԶԵՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ԶԵՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁՈՒԹՅՈՒՆ

ՏՆՈՐԵՆ-ԽԱՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆ ՎԱՅԱՆ ԹԵՔԵԱՆ

ԿԱՄԱՌՈՐԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐԸ

Բեթրոկրատն զարնուած հե-
ռագիր մը զոր մեր ընթերցողնե-
րը տեսան մեր նախորդ համարին
մէջ, կը յայտնէ թէ 167 Հայեր-Ա-
մերիկայէն հոն հասած են իրեն-
կամազներու կողմէն ինչեւէ ու
կողմէն ու Հայաստանի մէջ գործող
թուրք ու Գիւրտ կանոնաւոր
ու պաշտպանութիւնը գէտիւր-
ուելու համար Լեւոնտիոնները կը
յիշեն հարկաւ թէ Ամերիկայի
կամաւորներու առաջին խումբը չէ
աս, և թէ ամիսուկէս առաջ ալ
Բեթրոկրատն ուղղակի մեզի տը-
րուած տեղեկութիւն մը կը հաղոր-
դէր ուրիշ խումբի մը նոյն նպա-
տակով Ռուսաստանի մայրաքաղաքը
ժամանումը անոնք, շատ հաւանօրէն,
Հայ կախին դաշտերուն վրայ են
հիմա, Վասպուրականի, Մուշի և
Բաղէի հայ գաղտնիներուն վրայ... և
ասիկա դեռ սկիզբն է միայն Ամե-
րիկայի կամաւորական շարժումին,
որ կը տարածուի ու կը զորանայ
հետզհետէ։ Այս վճռական պահուն-
Հայաստանի երիտասարդն, այն-
պէս ինչպէս որ ամերիկացիները
կատարել և ուղիականները կը կտրէ
կանցնի իր ամբողջ ունեցածը, դրա-
մէն ետք կեանքն ալ, նուիրելու հա-
մար հայրենիքին, նուիրական կը-
ռիւն մէջ բռնուած հայրե-
նիքին։

Ուրիշ տեղեր, ինչպէս Ռուսա-
նիա, Պուլկարիա և Յունաստան, ու-
րոնք աւելի մօտ են մեր ռազմա-
նական տնտեսական աշխարհին,
սակաւ ինչպէս մեր երի-
տասարդ կամաւորներուն, ոչ անոնց
ամենուն սակայն, որովհետեւ վեր-
ջէն տեսակ տեսակ դժուարութիւն-
ներ ելան անոնց առջեւ, և անոնք
չկրցան հետեւել իրենց ընկերներուն
ու իրենց սրտին ձայնին։

Երբեք երիտասարդ մէջ է որ այս
ուղղութեամբ գրեթէ բան մը չե-
ղաւ մինչև հիմա։ Արդար ըլլալու
համար ըսենք թէ փափաքն ու ե-
ռանգը չէր որ պակասեցան։ Նոյն
խիւ մէջ քանի փորձեր կատար-
ուեցան այդ փափաքներուն մարմն
տալու, դանդաղ խմբելու և կազ-
մակերպելու մտքով։ Գահիրէն,
Աղեքսանդրիայէն, ինչպէս նաեւ
գաւառի քաղաքներէն, քիչ չէին
անոնք որ մեկնելու պատրաստա-
կամութիւն կը յայտնէին և դի-
մուկներ կը կատարէին ամենուրեք
ուր կը յուսային թէ գոհացում մը
կրնայ տրուել իրենց փափաքին։
Այսպէս, միմիայն մեզի, բազմա-
թիւ առաջարկներով քան անհամը ու
գրաւոր, «Արեւի» հրատարակութե-
նէն առաջ ու վերջը, ոմանք մին-
չև իսկ այնքան անհամբեր ու ստի-
պողական, որ քիչ կը մնար քեզնա-
խառնէին իրենց չկրնալ գոհացում

առաջը համար, տեսնելով որ իրենք
իրենց արիւնը թափել որոշել էին
ու գտնու պատեհութեանց և հաշիւի
վրայ կը խօսէին իրենց... Աւագ, չի
բաւար երբեք որ ուղեւ կեանքը
տալ պէտք է տակաւին որ ուրիշ
ներ ընդունին զայն և իր տեղը
հասցնեն պարզ ծրարի մը պէս...

Այսօր, որ ակամայ սպասումի
շրջանէ մը վերջ վերջին երեւան
կ'ըլլին այդ փափաքները, մենք
պարտական կ'զգանք այդ մասին
մեր գիտցածն ու մտածածը ըսե-
լու, դոնէ որոշ չափով մը, այնչափ
մը որչափ որ պէտք է խան-
դավաւութեան գործընթացի մասով
որիւրեւ համար մեր մտքի պա-
տահանին վրայէն և պարզ բաց
ուսած մը կարենալու համար տես-
նել մենէ դուրս գտնուած իրակա-
նութիւնը։

Առաջին խնդիրը—ոչ թէ կարե-
ւորութեան ալ պատեհութեան
կարգաւ առաջինը—գրական խն-
դիրն է, որ կը խոստովանինք, մեզ
չկրցանք ըսել ու կատարել ինչ
պէս որ իրենք։ Մենք զայն կը
լուծենք, այո, գրիչ մէկ հար-
ուածով, որովհետեւ անիկա մենէ
վեր, մենէ անկախ չէ, որովհետեւ
եփպտահայութիւնը 5.6000 անի
մը տալով հեռու է քաղաքէ սպա-
նաւ ըլլալէ։ Միւս պատերազմի
աշխարհ մանր տուրքերով, ներքին
խոչոր փոխառութիւններով կը զու-
նեն իրենց պէտք ունեցած դրամը։
Նոյնը պիտի ընենք մենք ալ։ Ատոր
համար պիտի բաւէր որ մեր Ազգ-
իշխանութիւնը եփպտահայերէն Հա-
մաժողով մը գումարէր, պէտքը
բացատրէր և սահմանէր, ուրիշ յե-
տա թէ գանձեր տակաւին մէկը
որ իր հարստութեան որոշ մէկ մա-
ւը չյատկացնէր իր հայրենիքը վե-
րադնելու գործին, պիտի կըր-
նայինք զայն ճշգրիտ գաւառներ
համարել, Հայութենէն զինք ար-
տաքսել հանդիսաւորապէս, անոր
յաւաղիկայ պատիւէն ու շահերէն
անմասն գնչուի մը վիճակին մէջ
թողուլ զինք... Գրական խն-
դիրը չէ՝ ուրեմն որ մեզ կը սար-
սափեցնէ, և մենք կը հաւատանք
սրբէն որ երբ ամենքս քով քովի
գալու ըլլանք ու պէտք եղածին
պէս աշխատենք, մեր ժողովուրդը,
որ կը վճարէր ատենք, կը վճարէ
կրկին, լայնօրէն և յօժարակամ կը
վճարէ...

Խնդիրը, բուն խնդիրը մեզի
համար, կամաւորներու օգտագոր-
ծութեան խնդիրն է, սա՛ թէ օճը
և ինչ միջոցաւ կրնան ամենէն ա-
ւելի օգտակար ըլլալ ոչ միայն ե-
րիտասարդն ալ և արտասահմանի
մեր կամաւորները։

Արդ, անկեղծօրէն, մենք մին-
չև հիմա և դեռ այսօր, չուզեցինք
ու պիտի չուզենք՝ որ արտասահ-
մանի Հայութեան ամբողջ պէտք կող-
կաս և կողմակի վրայէն Մեծ Հա-
յաստան թափէր։ Թո՛ղ անոր հա-
մար նուազ հայրենասէր համարեն
մեզ՝ եթէ խիզ կ'ընեն, բայց մեր
պարզ համոզումն է որ հայրենասէ-
րութիւն չէ հայրենիքի դէպ մասը
գիտակցաբար զոհել միւսին, մէկուն
համար բան մը չընել և ամբողջ
հոգածութեանը նուիրել միւսին,
զիտնալով մանաւանդ որ այդ միւսը
բաղդատմամբ անգրեթէ արդէն
հայաստանաւորուած է մեծազոր կա-
ռավարութեան մը և Հայութեան
զօրաւորագոյն կէսին օգնութեամբ
ըր։ Արտասահման հայրէ թէ, որոշ
վայելեանք մը, պիտի կրնար հասնիլ
կիրիլիոյ պէտքին, անոր մարդու և
նիւթի պէտքին, ու մենք դեռ յոյ-
սերիս չկտրած թէ այդ հնարաւո-
րութիւնը կ'սլ մեզի համար, պիտի
տանէինք մեր քիչը աւելցնել կող-
կասի շատին վրայ, առանց այն
միակ արդարացումին թէ մեր այս
քիչը անհրաժեշտ է կողմակի, պա-
րագայ մը որուն առջև վարանիլը
ոճիւր պիտի ըլլար իրօք...

Պէտք կ'այ բաւել թէ այս խն-
դիրը մենք անփափաք ունենանք մեր
«Անանաքիտութեան» չէ, ինչպէս
ուղեցին ըսել ոմանք։ Աւելցնենք
թէ կամաւորները զրկելու անհրա-
ժեշտ միջոցներուն վրայ — ոչ թէ
գանձեր իրենց ծախով՝ ալ ամբողջ
ժողովուրդին ծախովը պատրաս-
տելու և զրկելու միջոցներուն վրայ
— մտածելու ենք առանց այլեւս
ժամանակ անշնորհաւ։ Մինչև որ
միջոցներն հայթայթուին ու պատ-
րաստութիւնները տեսնուին, վայր-
կեանք եկած կ'ըլլայ նաեւ որոշե-
լու թէ ո՛ւր աւելի հնարաւորու-
թիւն և աւելի անհրաժեշտութիւն
կայ մեր պատրաստուած ուժերը զը-
կելու։ Եւ քանի որ գործը ամենուս
է, քանի որ մենք չէ՛ որ մենաշնորհ
ունինք խիւղիկ և հայրենասէր ըն-
թան, քանի որ ամենքս հաւասարապէս
կը սիրենք թէ՛ Մեծ և թէ՛ Կիլիկ-
իան Հայաստանը, մենք հոն կը պար-
գենք մեր գիտցածը, ուրիշներ ի-
րենցը, և որոշումը կ'ընդունուի ու
կը գործադրուի ամենուս կողմէ,
մէ՛կ կամքով, մէ՛կ սիրտով և մէ՛կ
ոյժով։

ՎԱՅԱՆ ԹԵՔԵԱՆ

ՊԱՆՈՒՐԱՆՈՒԹՅՈՒՆ
(ԱՐՏԱՆ-ԲԵՐԹՈՒՄ)

Պէտք է որ մեր հոգին այնպէս ըլ-
լայ, պարսպապատ քաղաքի մը պէս ըլ-
լայ որուն պատնէշներուն վերեւ ծածա-
նիլը միայն զգանք աղտոտաւոր խը-
րիտապանք զօրին։

Պէտք է որ մեր արու հոգին, հիմա,
այնպէս ըլլայ, գթութեան արցունքնե-
րով մեր ներքին ծովանայ, բայց իր
այդ վշտի անհունութենէն կաթիլ մը
իսկ դուրս չի տայ։

Օր պիտի գայ, սակայն, երբ
մեր սրտին պարիսպներն ու թուրքերը
պիտի փլչին հիմքէն, և մեր աչքերէն
զուրկ պիտի յորդին անխառն յուզումի
մը զսպում ալիքները։

Այն օրուան առաջին պահերուն,
երկային անհրաժեշտ ձեռք մը արեւել-
եան նորոգելին առջեւէն վեր պիտի զա-
չէ սե վարագոյրը ստրկութեան վրէժին
զրկելին եւ մենք պիտի մարենք չու-
տափով ճարտարը բոլոր, քանզի հա-
յաստան պիտի ըլլանք ներկայացմանը,
հայրենի լեռներուն վերեւ, մեր և մեր
նախադրերուն իրականացող Ոսկեղէն
Երազին։

Եւ ահա, իսկ և իսկ տեսնել պիտի
կարծենք Արտաւթեան զեղծներն, որ
հայրենի բուրններուն ետեւէն վնասէն
պիտի բարձրանայ, իր ճակատի վրայ կը-
րելով իր արամանդ նարանջ շաղ-
ղուն ատղայ առաւօտանաւ։

Ո՛ր պիտի կրնայ թուել լուսաղբստ
նաժիշանը, որ պիտի ընկերանան Ար-
շալույսի ծաղիկապաղ հարկին։ Ո՛ր պիտի
կրնայ, մեր հոգիներուն չափ, խոր սար-
փանքով ունկնդրել անոնց երգին, որ
պիտի ըլլայ նախադրանքն Արտաւթեան
առաջին օրուան բացումին։

Անուամիկ կողմայ, կը մօտենայ
այն օրն, երբ քաղաքներու փառքի աղ-
ղաքները, խիւղի խաղախան մըրիկէն
ըլուած, աղտոտաւորութիւններու յաղթա-
կան թափօրին առջեւէն պիտի վաղձու-
տեն, կայթն ու զլխովայ պիտի գլու-
րին, մինչ անոնց հիւսաքանչ նայուածք-
ներուն առջեւ, թմբակաւոր (tambour-
major) բարձրաձայն հնչողութեամբ իր
միտքը քաղաքներէն միմեկը պատմաւորները
պիտի տեսնէ ու բռնէ կրկին։ Նոյն իսկ,
ո՛ հրաշալիստ, տուներուն մինչև սուր-
ները պիտի նետէ, ուրիշ փառքի թըռ-
չաններ, անպատշաճ վրայէն մը հոն
պահու ըսած մանկական հոգիներուն նման,
զուրկ պիտի գան խմբովն ու թափօրին
վերեւէն պիտի լուսնին դուարթ ձուռ-
ղիւններով։

Բայց, ինչո՞ւ այն ատեն մեր աչ-
քերը պիտի մթաղեն, վայրկեան մը...
Օր պիտի գայ, երբ յանկարծ մեր
նորին թուրքերը պիտի փլչին հիմքէն,
ու մեր աչքերէն պիտի յորդին անխառն
յուզումի մը զսպում ալիքները... Եւ տե-
նելով տանիքներու ներքեւէն դուրս ե-
կող թռչուններն ու յիշելով անհամար
այն մանուկները բոլոր, որոնք — անէ՛ք
արեւելեակ հրէշներուն — չի պիտի գան,
զուրկ չի պիտի գան երբեք իրենց
պահու քաղաքներէն։

ՄԻՀՐԱՆ Յ. ԱԺՏԻՐԵԱՆ

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՊԱՏՏԱՐԱՆՈՒԹՅՈՒՆ
Ի ՆՊԱՏԱՆ ՀԱՅ ՄԱՍՈՒԻՆ

Կը ճանչնա՞ր Պ. Հիրթը, Ամերի-
կացի միլիտանտ մըն է որ ներկայիս
չորս մեծ օրաթերթեր կը հրատարակէ
Միացեալ-Նահանգաց մէջ. թագաւորնե-
րէն մէկն է ամերիկեան այն մամուլին
որ «Գլոբլ» կը կոչեն, հաւանականաբար
որովհետեւ կատարեալ ոսկեման մըն է
զայն բանեցողներուն համար...

Այդ չորս օրաթերթերուն տէր և
տնօրէնը մի և նոյն անձը ըլլալուն հա-
մար, կ'ենթադրէք հարկաւ որ չորսն ալ
միևնոյն քաղաքակառութիւնը կը պաշտ-
պանեն, միևնոյն գործը ունենան։ Ասիկա
գերազանցօրէն ճիշտաբանական է, սա-
կայն ոչ դրական, ոչ դրամաբանական,
ըստ ամերիկեան ըմբռնումին։ Ասիկա
գործ, «business» չէ...

Պ. Հիրթ, իր կատարեալ business-
man, տարբեր կերպով վարուած է։

Երբ պատերազմը ծայր կուտայ, Պ.
Հիրթ անհրաժեշտ կը դառնէ գերեզ բըռ-
նել աշխարհ երկու քի բաժնող մեծ պա-
քարին մէջ, որովհետեւ անգլի թերթ մը
պիտի կորսնցնէ իր... յաճախողները։
Բայց նկատելով որ Ամերիկացի ըն-
թերթերը երկու ընդդիմադրաւ բա-
նակներու բաժնուած էին առաջին օրէն,
Գերթնաւոր և Դաշնակցաւոր, Պ. Հիրթ
կ'որոշէ երկու կուսակցութիւններն
ալ գոհացնել երկուքին ալ ծառայել
միաժամանակ, որով իր թերթերէն եր-
կուքը բաց է բաց գերմանաւոր ուղ-
ղութիւն մը կ'ընդգրկեն, մինչև միւս
երկուքը պաշտպանու ու փաստաբան կը
կանգնին Դաշնակցիներուն դատին...

Ու մենք կ'ըլլանք կը դատաւորենք
ու կը նախատենք մեր հրապարակապի-
ններէն կամ գործիչներէն անոնք որ
սկըտեն և կարծէք կը փոխեն, նոր
գոյն կ'զգենուն, նոր դրօշ կը պարզեն,
հերոսի պաշտածին կ'այրեն, պաշտպա-
նածին քանդել կը նկատեն, կը հայնդեն
այն բանին դէմ որուն անուանով կ'երգ-
ուենային թուրք ու մեր կը նետեն
անհրաժեշտ որոնց զովքը փողարկել, փառք
զարկնելուս էին խնամաւ ձեռքերով...

Ինչ է հրապարակապի մը որ առ-
բերելով ուղղութեան մը հետեւիլէ հա-
քը, օրին մէկը կը լսէ զայն շանկարծ,
որ մէկ տարիէն միւսը, նոյն իսկ մէկ
օրէն միւսը կարծիք ու գոյն կը փոխէ՝
հրապարակապի մը քով որ միաժամա-
նակ կը պաշտպանէ երկու հակառակ քի-
ւորներէն։

Կ'ըսէ որ ինչ մը երեւակ, հոս «այդ»
կ'ըսէ հոն «ոչ», առաջին մինչև երկինք
կը բարձրացնէ անգլի գետնէ դեպի կը
զարնէ միևնոյն բանը կամ անհրաժեշտ...

Ասիկա անուղղութեան, փոփոխա-
մըտութեան record, լրումն ու կրկն-
գործոցն է. և արդար ըլլալու համար
պէտք է խոստովանիլ որ ոչ մէկ հայ
հրապարակապի կրնայ հաւասարի անոր։
Պատիւ հայ մամուլին։

Երբ ամենէն դանախտի, յեղեղուկ
հրապարակապի մը անգլի հաստատու-
տութեան ծայր մըն է Պ. Հիրթի տե-
սակէն օրապարտներու ըլլալը...

Եւ ինչո՞ւ աւելի գայթակղել առաջ-
նայն ընթացքին, քան այն երեւոյթն որ
սիրտ մէջ այնքան սովորական դարձած,
այնքան ընդունուած ու ներուած բան
մըն է։ Ամենէն գեղեցիկ և կաթիլին
սիրուած կիներն անգամ կը լքեն ու
բնէ մէկը, արտօս, և յաճախ մըցով-
ցունենոր համար՝ որոնք չեն արժեք
զերենք... Ուղղութիւնները ինչ են որ
արժանի ըլլան լաւապէս բաղդի մը
քան ամենէն աղուոր կիները աշխար-
հիս...

ՎԱՆԻ ԱՆՅԵՐԸ

ԵՒ ԻՆՏԵՂԱՐԱՆՈՒԹՅՈՒՆ ԿՈՒՅԸ

1

Ստեղծ կ'սկսիմ մաս առ մաս հրաւա-
րակել վերին աստիճանի շահեկանութիւն
ուճեցող այս քաղաքակրթութիւնը՝ քաղելով
զայն «Մշակ»էն։

Ռուսական գրաւորը պատահեց ոչ
միայն իրեն անակալայ ալ և իրեն
հրաւը, այնպիսի ժամանակ, երբ մենք
ինքնապաշտպանութեան միաժամանակ ու-
մեղ կ'աւելցնէինք իրենց դիմադրութիւնը
չարաշահելու կրողը պահուած էինք
զուրկ, մղված միւսնէլ չուզելու ընդդիմ,
բայց սովորաբար այսօր էր մեր աղիք-

ները, և պատրաստվում էինք մեծանուն եթե ոչ թեղանոթի որոտացող կրակից, այլ զաղցածութիւնից:

Անշուշտ ժամանակ չէ անդրադառնալ այժմ մի տարիվա անցքերի վրայից որոնք եղան շատ անաւոր ու ճակատագրային թէ՛ ամբողջ թիւրքերի և թէ՛ վանի համար: Այժմ միայն թաւաքիկ կերպով կ'անցնում դիտարկող դէպքերի վրայից, որոնք յանգեցին վանի միամտեան կռիւն և վատագոյնացումը մեզի տեսնեցած սակաւի կոտորածին ու մահաբռնկներին, որոնք շատ աւելի անհոգի և անգործանելի եղան ըստ 95—96 կոտորածները:

Նախ ասեմք, որ կոտորածի արտաքին երեսը, հայերի զինուորադրութեան շարքերը, իսկ ներքին երեսը՝ ջինաքը, սուրբ պատերազմը քրիստոնէից զէմ: Վանի Անվիթ բէյը շարքերի նախաւորակին, երբ կեղծիքը արդէն փախտուել էր, կեղծիքը որ պատրաստուել էր ինքնահառի կոմիտէից, որը կ'անցնէր արտադրութիւնէր շարքերին: Այս երկրորդ կամ իսկաւ մինը պիտի լինի կամ քրիստոնէիները, ուստի իր բոլոր ջանքը եղաւ. բնաջինջ անել քրիստոնէայ հայն ու ստորին, ըստ բուժանել անել նրանց աներն ու տեղերը, և նրանց տեղում բնակեցնել իսկաւ զաղթականներին: «Հայերի քրիստոնէաների տեղերում այս աշխարհ ցամաք եւ մանկ տալու» — ասել էր դադարանայած վանին:

Թիւրքերիւմ քրիստոնէաների զինուորադրութեան հարցը բարձրանալուց հազիւ մի տարի յետոյ, մասնաւորապէս հայերը շատ հիասթափուով զվերջին թիւրք զինուորական կեանքից հետեւալ պատճառներով: Զորանոցային աղտոտ կեանքը, քրիստոնէաների մասին գործադրված խաբուսիւնները, բարոյական, առողջապահական, միջին իսկ ստամոքսային անհրաժեշտ պայմանները բացակայութիւնը պատճառ եղան, որով հայ զինուորը աշխատեց միշտ խուսափել զինուոր գտնալուց, թէկուզ ծանր, կործանարէ պայմաններով:

Այս հիասթափման շրջանումն էր, որ ծագեց եւրոպական պատերազմը և թիւրքերն էլ ընդհանուր զորավարչի հրամանն ստաց, զենքը կոչելով մինչև 45 տարեկան անվարձ զինուորացիներ ամբողջ, որոնք գոյութիւն ունեցող օրէնքներով զերծ էին զինուորութիւնից, արդէն իրանց ամբողջ կեանքում վճարած լինելով զինուորական տուրքը: Թէև իսկ զգուշ հուսիւն լալեց, բայց վանի հայերն էլ, իրենք փոքրագոյն չարեք՝ համակերպեցին ու Դաշնակցական Պ. Արամի ստանդարտութեանը: Զինուորական զինանոցները և արձանագրութիւնները, շատերն էլ զինուորական փրկանք վճարելով՝ աղափուցին, ինչ որ թիւրք կատարւում թեան համար շատ աւելի դիւրեւան էր, և արդէն թիւրքական անանկ գանձի յիշելու պատճառով էր, որ օրէնքի փոփոխութիւն էր կատարվել ու անվարձ զինուորները զենքի տակ էին կանգնել:

Զօրակոչի հետ ծանց պատերազմական պիտոյքների մատակարարութեան հարցը ինքնավարութիւնը դատ զինուորական միւս բոլոր պիտոյքները հաւաքեցին ժողովրդից և մեծագոյն մասամբ հայերից՝ որպէս նուէր, ինչպէս հաց, զարկ, խոտ, դեղատ, կոշիկ, զինուորական թուր պէտքերի փոխադրութեան համար ձի, առյուծ, եղ, հաւաքարար ոչխարներ, անգամ աղ, ճրագի պտուղ, դգալ և այլն: Հայ դիւրերը պարզապէս թալան վեցին, հայ վաճառականները ս'աւանդութեան աստիճանի հասան կոտորածով: Թեան անհաւ ու անվերջ պահանջներին բնաւարարութիւն տալուց՝ սրա՛յ ձեռքը սպազալու վճարելի ստոմակներ էին տալիս՝ զիւական հեղանքով ասելով՝ «Ինչու էք վախենում, Ռուսաստանից ստացված պատերազմական սուգանքից ձեր պահանջները պիտի վճարվեն սպառազայում»:

Չը նայած հայերի այս անգին ծաւալութիւններին, որ նրանք անձով ու դրամով անում էին թիւրքական բանակին, հիասթափումը նորից ունեց շուտով, երբ ամառանոց թիւրքերն էլ մասնակցեց պատերազմին: Զինուորները մեծ մասամբ արդէն իրանց՝ ունեցած շորերով ու կոշիկներով էին զնայել բանակում ծանայելու: Դրանք անշուշտ նուրբ չէին և շուտով մաշվեցին ու ծակվեցին:

Վեցին: Եկան տպա անձրեւային օրերն ու ցրտերը, նաև ի վերջոյ ձիւն ու փոթորիկները, և ծակված կոշիկներով մաշված զգեստներով զինուորներն ըստ կեցիցի դողալ ցրտից: Զօրքերի ուսուստըն էլ շատ անբաւական էր: Կերակուրները չէր կաշին կամ ուսուստ բաներ չէին: հաց չէր հասնում: զինուորները շատ անգամ որպէս ուսուստ ստանում էին ցորեն, դարի կամ ալիւր, որ կ'էր ալիւր վաճառելով ուսուստ, մեծ բաւականութեամբ թիւն էին համարում: շատ անգամ ուսուստ էին հում-հում, չը լաված, ստամակները կտորտելով և լնդերը մաշելով: Այսպիսի վիճակից բնական էր որ ստալ դային հիւանդութիւններ ու մահեր, ուսուստի զօրանոցները դարձան հիւանդանոցներ, չկաշին նաև բժիշկ ու դեղեր, ուսուստ մեծանում էին օրական հարկերով, անգամ հաղարով: Այդ պարագայում սկսեցին զանգուշանալ զստաւրութիւնները: փախուցում էին ամենքը թիւրք, զիւր, հայ, որոնցից շատերն էլ բանվորով, զինակալով կեցին, այնու ու մեծանալ փախուստը շարունակեց: դատարիւններն ասում էին՝ «Աւելի լաւ, ամեն օր մեծանում» մի անգամ կը մեծանում:

Պատերազմի հետ միաժամանակ յայտարարվեց նաև մեծ ջիւղեր, որպէս պատերազմը քրիստոնէաների դէմ, ուստի քրիստոնէայ զինուորներին սկսեցին նայել խորթ աչքերով և ծուռ բերաններով: Եւ, հայոցանք, բարձրաձայն զրկանքներ և աղալ զինակալութիւն: Հայ զինուորները որպէս անվարձաներ տարբեր թիւրքական բանակում՝ զինակալութեան և զնախազգեստի հետաւոր դաւաններում ճանաչուցարէն և փոխադրող բանակներում՝ որպէս զօրծաւուր և բուռնակներ: Սա արդէն անտանելի, նուստացուցիչ էր միանգամայն: Շատ հայ զինուորներ անգամ սպանվեցին՝ զաղանի կամ յայտնի, անյայտացան, կորան անգամայն կերպով: Պէտք է ասել, որ այս անվարձութիւնը զէպի հայերը ստալ եկաւ զլուստրապէս կողմնուած հայ կաւաւորների զերուարկութեան և Արարկատակաւում ու Բարձր-Հայքում որպէս անապագաներ ուս-թիւրքական կիւններին մասնակցելուց, մասնաւորապէս ուստ բանակի աշխարհահայրից՝ զոյ, երբ թիւրք բանակը մասնաւորապէս կան, ստալ բերելով նոյն պարակալան դատար և Արարկի ու Սարայի հայկական կոտորածները: Վալի Անվիթ բէյը, որ գտնվում էր Արարկատակաւում արշաւող թիւրքական բանակի գլուխը, ասում էր: «Ես ուստ բանակ չեմ տեսել, իմ կիւր միայն եղել է հայերի հետ»: այս խօսքերն արդէն վրէժխնդրութիւն էին բուրում:

(Շարունակելի)

ՄՏՐԱԿ

ԵԿԻՊՏԱՆԻ ԿԱՍՏԱՆՈՐԻ ՄԸ ՆԱԽԱԿ

ՅԻՐԱՆԱ ՃԱԿԱՏԵՆ

Հետագայ նամակը գրւում է Պ. Լեւոն Գարապեանի կողմից, բնիկ իգմիքի 24 տարեկան երիտասարդ մը, եւ ուղղւում է Ալեքսանդրիոյ մէջ իր բարեկամներէն եւրպայացի ընտանիքի մը, որ գայն յաջակալի կ'ուղարկէ մեզի՝ «Արեւի» մէջ հրատարակելով հայ ընթերցողներուն համոզմը պատշաճելու համար:

Կ'իմանամք քե Պ. Լեւոն Գարապեան պատերազմին առաջ պատճառներ պատշաճ փրկութիւն: Օկիւսթ Ալկիի ծանօթ առեւտրական զան մեզ, բայց եւրպայական պատերազմին ծագման առաջին օրերուն՝ պատճառը բոլորով մեկնեցաւ: Ֆրանսա, ուր իբրեւ կաւաւոր մասնաւոր կը ծառայէ միջին հիւսա Օսար Ա. Զօրաբանակին մէջ: Նամակին բնագիրը Ֆրանսեան է: Եւ կը պարունակէ նամակագրին հասցեն՝ գորպատաս Ենի մեր խմբագրասան մէջ հաւորդելու իր հալ բարեկամներուն՝ որոնք պիտի ուղկին զայն ունեցալ:

Սիւրելի Պ. ... և ... Ընտանիք

Ստացայ սիւրելի Կիլեմին համակը որուն մէջ Արամիայի հետ միասին զէպի խաղական մարտապաշտ իրենց մեկնումը կը ծանուցանէ: Բարեկամութիւն կը մաղթեմ իրենց և թող Աստուած պաշտպանէ զիրենք, որովհետեւ ես մեծ վատահոգութիւն ունիմ Սիւրի վրայ: Ահա ողջ դուրս ելայ Արքայի հիւսիսակողմը

մուշած երկու մեծ պատերազմներէ, Մայիս 9—10 և Յունիս 16—17 յայն հրաշակաւոր պատերազմներէն որոնց վերջինը ալ աւելի սոսկալի էր քան ստաւ ջիւղը:

Մեր կորուստները անեղեղան, բայց թշնամիին կորուստները՝ ետապտոնիկն են մերինին: Խրամատները զինակներով լեցուած էին: ստիպուած էինք վրանին կոխելով անցնել: Թշնամին մենք խիստ բաղաժախ էր: մեր դէմը ունէինք 11 զօրաբաններ, բրտսիական լուսաւորչն զինուորներով: Անհատաւոր է թէ ինչպէս կըցան պարտուել, մասնաւորապէս այնքան անտանկ զիւրքեր ունեւորով: Այս կողմին մէջ մենք միայն 900 գերի բռնեցինք, որովհետեւ մնացեալները սուրին անցուած էին: չափաւանց վատ են այս մարտիկը որպէս զի վատահինք իրենց:

Բեղի կ'իմացնեմ որ Սուլէ պաշարուած է և քիչ ատ նէն մերը պիտի ըլլայ:

Անկեղծ բարեւներ են: ..

Քոյդ

Լեւոն

Անկեղծ բարեւներ են: ..

Քոյդ

Լեւոն

ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

«ՀԻՄՆԻ ՆՍԿԱՆ»

Հետադիւրները ծանուցին թէ ուսուսական բանակը պաշտպանութեան երկրորդ դիմ վրայ ծառայում է ուսուստ-գերման բանակը վարչաւորչ հիւսիսային կողմը կը յատկանշայ տակաւ: Ռուսական Բոլոնիոյ մայրաքաղաքը դուցէ քիչ օրէն նոյնիսկ պաշարուել թշնամի զօրաբանակէն:

Տղայամտութիւն պիտի ըլլար ծածկել որ ուսուսական մեծ բանակը, ի սկզբան անդիմադրելի խոյանքով մը կ'սկսեց չարտելէն ու Գերմանական Բոլոնիոյ ու Արեւելեան Բոլոնիոյ սահմաններն իսկ կոխտնելէ ցետոյ՝ ըսան օրտան աւանակաւոր: յարաբարականք: Եւսք վերջերս ռազմածիւրքի նուազութեան հետեւանքով երկու հարիւր քիւլմէթոյի չափ յետո նահանջեց:

Հեղինակաւոր ռազմագետներու ընդհանուր կարծիքն է, ռակայն, թէ ուսուսական մեծ ապալակալը ճարտարութեան բարձրագոյն ապագոյց մը ստաւ իր վերջին նահանջին մէջ: Բանակի մը նահանջը պատերազմական արտեսաւոր ամենէն դժուար մասը կը նկատուի, մանաւանդ ներկայ պատերազմին մէջ ուր դժուարին հրետանիները շատ մեծ հեռաւորութենէ իսկ կ'ընդունան ռազմապետ զօրքը կրակի տակ առնել ու խուճապի մատնել զայն: Ռուս զօրաբանակը նահանջեց յետադարձ յարձակումներով, ծառայեցաւ կանոնաւոր կարգաւոր կերպով, նահանջի միջոցին իսկ հետադարձ գոյն թշնամիին անտելի կորուստներ տըւաւ, երեսուն հազարի մօտ գերի բռնեց, չափէ՛ք՝ «ուր-թշնամին ձեղքէ իր գլուխը և իր աջ կամ ձախ թեւը դարձնելով երկու կրակի մէջ առնել զիրենք: Զառուցաւ, ինչպէս Ֆրանսական բանակը պատերազմին սկիզբը, թշնամին կարծես իր ետեւէն ծալել ուղեւոր, որպէս զի, ինչպէս Մարսի մէջ, իր նախապէս ընտրած նորաստորադարձի դաշին վրայ յանկարծ կանգ առնէ, ետ դառնայ ու հոն իր միաւորած բոլոր սլոնովը ամեն հի յարձակումը մը դարձնէ թշնամին ու վճարական յաղթութիւն մը ստանի անոր վրայ: Այդ յաղթութիւնը զեռ տարուած չէ, ու յետախաղացութիւնն է որ իրողութիւն մըն է, և սակայն յաճախ բանակ մը ետ չի՝ ծառայել լաւ ևս յաւալ ցատկելու համար, մասնաւորապէս որ ուսուսական զինուորական զօրութիւնը անխոր կը մնայ, ինչպէս ըսինք մեր առաջին յօդուածով, ու իր անարկու ճշնշուծ ու սպանակութիւնը պիտի զգացնէ միշտ թշնամիին:

Այս չէր ստաւոր-գերմանացուց ու զաւր: Գերման բանակը ողորկեցաւ որ ուսուսական բանակը Բրազիլիայի կամ Լէնայրիկի պաշտպանութեան համար ճակատաբար մղէ իր դէմ, որուն մէջ իր երազն էր ուսուսական ոյժը խորտակել իր

ի մի վայր կեղբոնացուցած 1500 թնգաւորութիւնով: Ռուսները չինական այդ մահաշու սխալին մէջ ու Գերմանք իրենց մեղադարին չհասան:

Երկրորդ դիմ վրայ՝ ուսուսական Մեծ Զօրաբանակը հազար երեք հարիւր քիւլմէթոյի ճակատ մը բռնած ու մարդկեղէն կեղեղանի պատ մը հիւսած է հիւսաւոր թշնամին գրեթէ եւ ոչ մէկ կեկի վրայ կըցած է նեղել ցարդ: Պատերազմի արեւելեան թատերադրային մէջ ամենէն աչքատու իրողութիւնն է ստիկա՝ հակառակ ուսուսական զօրայ յետախաղացութեան որուն գրեթէ միակ նշանակելի ու խորագէտ անհոնց հետեւանքը սա՛ իսկաւ որ միջնամտութեան օրամալից Պաշտպանական Տէրութիւնը ինքզինքնին վերապահեցին, եւ կեցան մասնակցելէ:

Միջնադէլէ են Բուսիոյ խորհրդարանին մէջ Պետական Նախարարութեան փոխ-ստանապետ Տէլպորտը: սո փքուսոյց խօսքերը վերջերս տեղի ունեցած խորհրդարանական մէկ նիստին մէջ:

«Հիւսիսի հակա կրնայ այժմ գրեթէ զգեստուած նկատուի իր կենսական ոյժին մէջ, և աւալած անկարող նոր ուսուսական յարձակողական շարժումը մը ձեւաւորելու»: Ինքզինքնինը մերինն են:

Ռուսական բանակը կը յուսանք չափով ուշանայ արիւնալի ներքում մը տալու դերման նախարարին ճամբարտակութեան: Ռուսաց զօրութիւնը հի մըլ ու Ռուսաստանը արեւելի գրաւել՝ երկու բուական տարբեր բաներ են: Ռուսական զօրքը ստիկի դարձնում մը պիտի ունենայ, և կամ աւանդաւոր արաւազանգուած ուժին դիմադրութեան տակ պիտի սպառէ ծիւրէ: իր թշնամին Նիքոլայ մեծագընդ, բարձրագոյն հրամանատար ուսուսական զօրաբանակին, ըսած է վերջերս: «Ոչինչ կորտուած կ'ըլլայ, եթէ նոյնիսկ Բեթ-բոկրատն ու Մոսկուան ինչային Յարչաի մեր գրեթէ զօրութիւնը ամբողջ ու միաձայն մնայ՝ թշնամին միշտ մեր ճանկին տակ պիտի ըլլայ»: Նախընտր, որ իր մարդը լաւ կը ճանչար, կ'ըսէր յաճախ: «Ռուս զինուորը սպաննել չի բուսել, պէտք է նաև զեան նետել զայն»:

Ռուսիան աշխարհագրապէս ու ցեղապէս անպարտելի է: ասի իր ուժին յատկանիւն է:

Զարը միջին հրօսքային մը հանց Տուսայի մօտաւորապէս վերաբացումը ծանուցանելով ու հրամայելով որ բոլոր ազգային ուժերը ի մի ձուլուին անյաւաղ պատերազմը ցլետին կէտ դէպի յաղթութիւն մղելու համար: «Գերմանիոյ վերջնական շարժախումբը, կ'ըսէ այդ հրովարտակը, աշխարհի ապագայութիւնը պիտի ըլլայ»: Պատերազմի սկիզբն ալ Զարը Տուսային աւելե հանդիսական յանձնառութիւն առած էր չինքնուր ու է խաղաղութիւն առանց յաղթութեան:

Չէ եղած պատերազմ մը որ այսքան ժողովրդական ըլլար Ռուսիոյ մէջ: ազգային պատերազմ մըն է ասիկա Սլաւոնական մեծագոյն թշնամիին Գերմանիոյ դէմ: Իշխաններին սկսեալ մինչև յետին մուծիքը, հայրենասիրական ամենաբուռն զգացումով վառուած են «Սլաւոն Ռուսիոյ» յաղթանակն ապահովելու: Տեղադրանիսարարելի գործ ունէ թշնամին մը կը տիրէ այս պատուա ուսական զօրքը դուրստանց մէջ՝ ռազմածիւրք պարտաստութեան ծաղրանակին կազմակերպութեանն է որ կը կատարուի:

Ռուսիա իր պահեստի զօրքերուն հաղթի մէջ հինգերորդը շարժման մէջ ըլլած է տակաւին: ամէն ինկող զինուորի տեղ վեց զինուոր ունի զնեւու: «Մեզի համար բուռն պատերազմը տարի մը վերջ պիտի սկսի», ըսած է ուսուսական զօրական մը:

Այն դերադոյն անարկու ճիւղը գործը վերջերս դերմանական բանակը ուսական զօրքը դէմ, կրկնուելը ճիւղ մը չէ: Ֆիլիքսապէս անհոնք է ստիկա ռազմապետներու կարծիքով: Ու յետոյ՝ ժամանակը մեծագոյն Դաշնակցին է Ռուսիոյ:

Այս չէր ստաւոր-գերմանացուց ու զաւր: Գերման բանակը ողորկեցաւ որ ուսուսական բանակը Բրազիլիայի կամ Լէնայրիկի պաշտպանութեան համար ճակատաբար մղէ իր դէմ, որուն մէջ իր երազն էր ուսուսական ոյժը խորտակել իր

Այս չէր ստաւոր-գերմանացուց ու զաւր: Գերման բանակը ողորկեցաւ որ ուսուսական բանակը Բրազիլիայի կամ Լէնայրիկի պաշտպանութեան համար ճակատաբար մղէ իր դէմ, որուն մէջ իր երազն էր ուսուսական ոյժը խորտակել իր

Այս չէր ստաւոր-գերմանացուց ու զաւր: Գերման բանակը ողորկեցաւ որ ուսուսական բանակը Բրազիլիայի կամ Լէնայրիկի պաշտպանութեան համար ճակատաբար մղէ իր դէմ, որուն մէջ իր երազն էր ուսուսական ոյժը խորտակել իր

ՆՈՄԱԿ ՊՈՒԼԿՍՐԻԱՅԵՆ

(Անփական քլրակցութիւն)

Ազգ. Տաներու Պատգամութեան Հիմնադրամը և Պուլկարանայեր:—Պուլկար Գալստի մատուլին կոչերը:

Սօֆիա, 13 Յունիս 1915

Պօզոս Նուպար Փաշայի նախադառնութեան ներքեւ կազմուած «Ազգային Շահանգ» Պաշտպանութեան յանձնարարութեան արձագանք ըլլաւ համարձակ նախէ մը ի վեր Պուլկարիոյ մայրաքաղաքին Հայ դադութիւն, նախաձեռնութեամբ տեղադր. Չ. Բ. Բ. Մ. մասնաճիւղին, ժողովներ կը գումարէր որոնք անհետեւանք կը մնային շնորհիլ դատաւոր խմբակցական սահմանութիւններու: Բայց Սօֆիայի ողջամիտ դատարարը, ինչպէս և ըստանդակ Պուլկարիոյ Հայ դադութիւն մեծամասնութիւնը, անանջ չի կանխել այդ ճշգրտներուն, ամէն կողմ «Ազգ. Շահանգ» Պաշտպանութեան Հիմնադրամ»ին համար սկսած ձեւաւորներ ընել: Սօֆիայի մէջ կազմուած է արդէն Գանձախումբ մը որուն կը մասնակցին յայտնի ազգայիններ, Տ. Տ. Գ. Աւստանեան, Պատուելի Շահանգներ, Թորոս Ներսէսեան, Միքայիլ Սարգսյան և Կարապետ Այալեան, Առաջին օրէն իսկ, երբ անգամաւորութեան սկսուեցաւ, ժողովուրդը ցայց ստաւ: Իր համակրութիւնը և ստատոյցն կը մասնակցի: Պուլկարին աստուած անդիւրութեանց համեմատ, այնտեղ ալ կ'արեւոր գումար մը հանգանակուած է: Տէտաղած, Ռուսաւոր, վաճառ, Ֆիլիպէ, յանձնարարութեան կազմուելու վրայ են:

Ներկի վիճակը օր ըստ օրէ կը վատթարանայ, Թալան, կողորուտ, սպանութիւն, շարք եւ կախաղան սովորական բաներ են դարձեր: Ամէն օր նորաւոր լուրեր կը հասնին որոնք շատ դէշ կը պատկերացնեն երկրի ժողովուրդին վիճակը: Պուլկար մամուլը, իբր հայաստեղ աղբի մը հանրային կարծիքին ներկայացուցիչ, միշտ արձագանք կ'ըլլայ այդ լուրերուն, ու ցատկ է որ կը դիտէ շայտաւանի և Կ. Պօլսոյ մէջ Հայոց հրեղեղ կատարուած բարեկարգութիւնները:

«Վօլկա», որ օրկանն է կատարական կուսակցութեան և ի մասնաւորի կենտրոնիքի, «Հայաստան» վերնագրով խմբագրական մը տպած է իր երէկի թիւին մէջ:

«Հայաստան», անուն մը ցլերջ սուգի մէջ, երկրի մը՝ միշտ արեւին և արեւոյդի մէջ: Մեծ պատերազմը, վայրադուրեւ լի, մարդասէր աշխարհի ու Հայաստանի համար բան մը չի ըլլաւ: Բան մը չի խօսուի, բան մը չի գրուի: Կ'ըսեն թէ երբ Եւրոպա պատերազմի մէջ է՝ Հայաստան պէտք է մեռնի: Ոչ, Հայ տարրը, ծնած Սիւրի մէջ, ընդունած Բրիտանիոյ թիւնը կարծես մշտնջենապէս շարքերու համար, այսօր մոլորեալ քրիստոն

Ulugbek

Ulysses

000122